

მოგონება:

ბელა შავხელიშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შოთა რუსთაველის ვეფხისტყაოსნის ჩეჩნური თარგმანი და მისი თავისებურებანი

ვეფხისტყაოსნის ჩეჩნურად მთარგმნელი არის ცნობილი ჩეჩენი პოეტი **ნურდინ მუზაევი**. მისი თარგმანის ამჟამინდელი რედაქცია საქართველოში 2016 წლის რუსთაველის წლად გამოცხადებასთან დაკავშირებით გამოიცა ქ. გროზნოში. თუმცა, ეს უკვე მესამე გამოცემაა, პირველად ეს თარგმანი დაიბეჭდა 1969 წელს, როდესაც საქართველო შოთა რუსთაველის პოემის 800 წლისთავს ზეიმობდა. თავად ავტორმა ჩამოიტანა იგი და უსახსოვრა მწერალთა კავშირს. ეს მოვლენა გაშუქდა პრესაშიც და თავად ავტორიც დაასაჩუქრეს ფულადი პრემიით.

მე ვიყავი ამ ყველაფრის მომსწრე და მახსოვს ავტორის ემოციები, რომელიც ამას მოჰყვა: ძალიან ბედნიერი იყო ბ-ნი ნურდინი და თვლიდა, რომ თავის ქვეყნას მან ძალიან დიდი საჩუქარი გაუკეთა, რადგან შეძლო ასეთი დიდი კლასიკოსის ნაწარმოებს ეზიარებინა ჩეჩენი მკითხველი, თუმცა კიდევაც წუხდა - წუხდა იმიტომ, რომ მან ეს პოემა ჩეჩნურად გადაიტანა არა დედნიდან არამედ რუსული თარგმანიდან.. საერთოდ, ყოველთვის აღნიშნავდა - თქვენი ქართული პოეზიის თარგმანები თუ ასე ლამაზად ჟღერს რუსულად, წარმომიდგენია, როგორია ისინი ქართულადო.. ნეტა, ეს ენა მცოდნოდაო...

იღეა ამ ნაწარმოების ჩეჩნურად თარგმნისა წამოვიდა ჩემი ოჯახიდან - მოგეხსენებათ, ბ-ნი ნურდინი მეგობრობდა ჩემს მშობლებთან და ხშირად სტუმრობდა ოჯახს. ეს შეხვედრები ძალიან საინტერესო იყო, რადგან ყოველთვის საუბრობდნენ ქართულ-ვაინახურ ურთიერთობებზე, რომელიც უძველეს დროიდან მოდის, იმ ფასეულობებზე, რაც ჩვენ გადმოგვცეს ჩვენმა წინაპრებმა - იყო ლაპარაკი იმ ტკივილზეც, რომელიც ბოლო საუკუნეებში გამოიარეს ჩვენმა ერებმა... და ა. შ.

რა თქმა უნდა, იყო ბევრი საუბარი პოეზიაზე, რამდენადაც თავად ნურდინ მუზაევი არა მარტო კარგი პოეტი, არამედ

ძალიან კარგი მეცნიერიც გახლდათ და შესაბამისად, აინტერსებდა ქართული ფოლკლორი. მამა მას ხშირად ქართულსა და ვაინახურ პოეზიას შორის საერთო თემებისა და ხასიათების პოვნაში კონსულტაციებს უწევდა ხოლმე...

და აი, ერთ ასეთ შეკრებაზე მამაჩემი ყვება, თუ როგორ მოხდა ალ. ყაზბეგის ნაწარმოებების გადათარგმნა ჩეჩნურად პაპაჩემის, უსუსფ მარგოშვილის მიერ - ეს იყო 1955 წ., როცა ვაინახების ხსენებაც კი საშიში იყო, რადგან ჯერ კიდევ გრძელდებოდა მათი დეპორტაციის პერიოდი... და უცებ, მოუტრიალდა მუზაევს და უთხრა: - ახლა შენ შოთა რუსთაველის ვეფხისტყაოსანი უნდა გადათარგმნო ჩეჩნურად, ნურდინ, ჩემო ძვირფასო!. ნურდინმა გაკვირვებულმა შეხედა მამას და უპასუხა: - რას ამბობ, მე როგორ გავბედავ ასეთი კლასიკოსის ნაწარმოების ხელის მოკიდებას, მე ამას როგორ შევძლებო?..

- ეს შენ უნდა გააკეთო - შენ ამას შეძლებო! - იყო მამას პასუხი;

სიმართლე გითხრათ, ეს დიალოგი პაერში გასროლილ ფრაზეზად მოგვეჩვენა - მისთვის დიდი მნიშვნელობაც არავის მიუნიჭებია, რადგან ასეთი ბევრი წამოწყება და იდეა გაუღერებულა ჩვენს ოჯახში - ზოგი განხორციელებულა, ზოგიც - არა...

ეს იყო 1965 წელი და ჩვენ მალევე - ერთ წელიწადში, დავბრუნდით საცხოვრებლად საქართველოში და დავსახლდით თბილისში.

გავიდა დრო... 1969 წელია და ჩვენ, როგორც ყოველთვის გვესტუმრა თბილისში ჩამოსული ბ-ნი ნურდინ მუზაევი. ძალიან გაგვიხარდა... ჩეჩნები და ინგუშები, თუ თბილისში ჩამოდინდნენ, აუცილებლად შემოივლიდნენ ხოლმე ჩვენთან - ზოგს დახმარება სჭირდებოდა, ზოგიც უბრალოდ ოჯახის მონახულების გარეშე და ძველი მეგობრობის გახსენების გარეშე შინ დაბრუნებას დანაშაულად თვლიდა; ამდენად, ეს შეხვედრები, რა თქმა უნდა, ისეთი ხშირი არა, მაგრამ თბილისშიც გრძელდებოდა და ძალიან სასიამოვნო იყო ორივე მხარისთვის...

ბ-ნი **ნურდინიც** ყოველ ჩამოსვლაზე აუცილებლად მოგვინახულებდა ხოლმე და იმ დღეს მისი მოსვლა მორიგ სტუმრობად ჩავთვალეთ, რომ არა წიგნი, რომელიც მან უცებ ამოიღო ჩანთიდან და გადასცა მამას - წიგნს ასეთი წარწერა ჰქონდა:

Дорогой Ибрагим, я выполнил твою просьбу! ... ეს იყო ვეფხისტყაოსანი, მის მიერ თარგმნილი ჩეჩნურად...

მეორე დღეს მამა და ნურდინი ერთად წავიდნენ მწერალთა კავშირში და შემდეგ მოხდა ის, რაც მოხდა - ამ ფაქტის ოფიციალური გაჟღერება, აღიარება, ავტორის დასაჩუქრება და ბედნიერი ავტორის გაცილება სამშობლოში...

ახლა თავად ავტორის შესახებ: **ნურდინ მუზაევი** დაიბადა 1913 წელს შალის რაიონში ჯამალდინ მუზაევის ოჯახში, რომელიც იყო სასულიერო პირი, ძალიან განათლებული და ხალხში დაფასებული ადამიანი. ნურდინმა ჯერ რაბ-ფაკი და შემდგომ მოსკოვის ჟურნალისტიკის (ლიტერატურული) ინსტიტუტი დაამთავრა; მუშაობდა ქ. გროზნოს სხვა და სხვა გაზეთებში ჟურნალისტად და როცა დაიწყო სამამულო ომი, 1941 წელს გაიწვიეს ფრონტის წინა ხაზზე; იარა სტალინგრადამდე და 1944 წელს ნაიარევი და უკვე დეპორტირებული აღმოჩნდა ქ. ფრუნზეში, სადაც დაჰყო 1957 წლამდე - ჩეჩენ-ინგუშეთის რესპუბლიკის აღდგენამდე.

“ვეფხისტყაოსნის“ უკვე მესამე გამოცემის წინასიტყვაობაში მისი მოსწავლე, რომელსაც ნურდინ მუზაევი დეპორტაციაში ყოფნისას სკოლაში ასწავლიდა, იხსენებს: ერთხელ ჩვენ მასწავლებელს ნურდინ მუზაევს ერთმა ჩინოსანმა უხეშად მიმართა და მის ეროვნულ ღირსებასაც შეეხო, რაზედაც ნურდინმა ისეთი სილა შემოულაწუნა, რომ ის ჩინოსანი მიწაზე გაგორდა; ყველა შიშისგან გაინაბა, მაგრამ - არა მასწავლებელი: - უარესს გიზამო, - უთხრა, - თუ კიდევ მსგავსს გაბედავო... ძალიან ვაჟკაცური ადამიანი იყო - შიშის შეგრძნება საერთოდ არ ჰქონდა - იხსენებს იგი..

ნურდინ მუზაევი იმ ადამიანთაგანია, რომელმაც თავის ხალხთან ერთად გამოიარა ბევრი გაჭირვება და სიმწარე (დეპორტაციაში დაკარგა მეუღლე, დარჩა სამი ვაჟი) და მიუხედავად ამისა, არ დაკარგა მთიელი კაცის ღირსება, ვაჟკაცურად გაუძლო განსაცდელს და ბევრი შრომა-ჯაფის შემდეგ - ბევრ წარმატებას მიაღწია: იყო ფილ. მეც. დოქტორი, დაწერა 30-მდე წიგნი, ჩეჩნურად თარგმნა პუშკინი, ლერმონტოვი, მაიაკოვსკი, ბევრი რუსი პროზაიკოსი და დღევანდელი ვეფხისტყაოსნის ჩეჩნური თარგმანიც ამ შრომის შედეგია...

როგორც ვთქვი, ეს გამოცემა - უკვე მესამეა; მართალია, მეორე გამოცემა ცალკე წიგნად არ გამოსულა - იგი ლიტერატურულ ჟურნალ გოჩში დაიბეჭდა (2004 წ. - № 3-4); აქ მთავარი მაინც სხვაა: როცა ჩეჩნური ომების შედეგად ამ ხალხს აღარაფერი შერჩა - ვიმეორებ: არაფერი... (წიგნზე ხომ საუბარიც ზედმეტია!), მათ მაინც შეძლეს ქართველი კლასიკოსის ეს უნიკალური ნაწარმოები მიეტანათ ჩეჩენ მკითხველამდე... ვფიქრობ, ეს ის ფასეულობაა, რასაც ჩვენ ერთად უნდა გავუფრთხილდეთ...

ახლა წარმოგიდგენთ, თუ რა სხვაობა შეგნიშნე მე ამ ორ გამოცემას შორის; წინასიტყვაობაში წერია, რომ ტექსტი დაიხვეწა და დედანთან შეჯერდა უშუალოდ ქართული ენის მცოდნე პირის დახმარებითო, ამდენად, მე ვეცადე ამ კუთხით შემეხედა და დასაწყისის შედარება მოვასწარი. ის, რაც მომხვდა თვალში, შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოვაყალიბო:

1. დასაწყისის პირველ ორ სტროფში პოეტი ღმერთს უმღერს დიდებას, მის უძლეველობას ქადაგებს - ჩეჩნურში ყოველი სიტყვა, რომელიც მიმართულია ღმერთისაკენ *გრაფიკულად აღინიშნება დიდი ასოთი*, მაგ.:

რომელმან შექმნა სამყარო ძალითა ძლიერითა - ჩეჩ.
Шен ницIкъ сов тIехбоккха болчо дуьне-Iалам Ша кхоьллинчо
...ჰყვნა ზეციით მონაბერიითა - ჩეჩ.. хIуманна Iаршера
Схьадиллинчо...

მოგვცა ქვეყანა, გვაქვს უთვალავი ფერითა - хьесап доцчу
басаршца Кхеллинчо...

მისგან არს ყოველი ხელმწიფე სახითა მის მიერითა - шен
аматех тарвеш дIахIоьттина Цо...

ვფიქრობ, ამ ლოგიკით ბოლო სტრიქონში ღმერთის პირველი მინიშნებაც шен (მისგან) უნდა იწყებოდეს დიდი ასოთი, მაგრამ აქ ასე არ ხდება;

ეს ლოგიკა არც მეორე სტროფშია გატარებული, მაგ.:

შენ დამიფარე! - ахь суна Хьайн гIо делахь!

ჰე, ღმერთო ჩემო, შენ შეჰქმენ სახე ყოვლისა ტანისა -...
 xIora deġan kuċ kxobliinarġ ხო вѣща, xIай тхан Дѣла... და სხვა;

ვერ გეტყვით, რამდენად საჭირო იყო მსგავსი გრაფიკული ცვლილებების შეტანა, რადგან თავად ტექსტი ისედაც გვიჩვენებს, რომ ავტორი მიმართავს ღმერთს; თუმცა, ქართველების ღმერთისადმი თაყვანისცემის ხაზგასმა ამ ფორმით თავისთავად ცუდი არ არის.

2. ჰე, ღმერთო ერთო, შენ შეჰქმენ სახე ყოვლისა ტანისა ჩეხნურად ასე უღერს: xIora deġan kuċ kxobliinarġ ხო вѣций, xIай тхан Дѣла..); ჩეხნურად თარგმნილის ქართული თარგმანი კი ასე გამოიყურება: ...შენ არ შექმენ სახე ყოვლისა ტანისა.., ჰოი, ჩვენო ღმერთო?!

მე თავად კარგად ვერ ვერკვევი თარგმანის წესებში, მაგრამ ვფიქრობ, რომ სჯობდა ავტორს ასე ეთარგმნა:... xIora deġan kuċ kxobliinarġ ხო ву, xIай тхан Дѣла — შემქმნელი სახე ყოვლისა ტანისა.. შენ ხარ... ჰოი, ჩვენო ღმერთო?! თავიდან ვიფიქრე, რომ ეს რუსული თარგმანის ზეგავლენაა, თუმცა შევამოწმე ვეფხისტყაოსნის შ. ნუცუბიძისა და ა. პეტრენკოს თარგმანები და კითხვის ფორმა არც იქ არაა.

საინტერესო შედეგი მოგვცა თავად ტექსტების შედარებამ:

1. მეორე გამოცემაში ფორმები, რომლებიც თავად ავტორს ცალკე ფუძეებად ჰქონდა წარმოდგენილი, ბოლო გამოცემაში - შერწყმულია, მაგ.: шага-тIулгал = шагатIулгал, тIех дукха = тIехдукха;

2. გამოტოვებულია ხმოვნები და შეცვლილია ზოგი სიტყვა, მაგ.: 14 - иѣша ца лѣш = ეშა ცა ლუშ, 13 - зѣйца +зѣбца, 16 - ас = ასა, 16 - доккха эхха диѣ а ца лѣш.. = დოკხა ეხხა დენა ცა ლუშ.. 4 - езар-сара бѣткъѣ (ნაცვლად езар сара бѣгабѣш) და სხვ.

ვფიქრობ, ეს ცვლილებები დაკავშირებული უნდა იყოს ჩეხნური ლიტერატურული ენის ნორმათა ჩარჩოებში მოქცევასთან, რადგან პირველი გამოცემის შემდეგ უკვე ნახევარ საუკუნეზე მეტია გასული და გრამატიკა და მისი მართლწერის წესებიც ნელ-ნელა იხვეწება; თუმცა, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში

მე დავტოვებდი ავტორისეულ ვარიანტს, რამდენადაც მკითხველი მათ შეცდომად არ აღიქვავს;

3. ქართული მიჯნური გადატანილია შეუცვლელადა - პირველი გამოცემის სქოლიოში იგი თარგმნილია, როგორც სიყვარულით *შებყრობილი*; ბოლო გამოცემაში ეს განმარტება საერთოდ ამოღებულია; სამაგიეროდ პოემის დასასრულის სქოლიოში მოცემულია *მოსე ხონელის*, *შავთელისა* და *მთოვველი სარგისის* ვინაობის განმარტება და მითითებულია, რომ ესენი არიან შოთა რუსთაველის ეპოქის მოღვაწეები.

უნდა ითქვას, რომ “ვეფხისტყაოსანში“ მოყვანილი საკუთარი სახელები არაა შეცვლილი - ჩეჩნური მართლწერის თანახმად, ყველა სახელი იწერება დიდი ასოთი და ქართული მოდელით; დიდი ასოთი ყველგან აღნიშნულია ღმერთიც - *Дала*;

განსხვავებით ჩეჩნურად თარგმნილი ახალი აღთქმისა, რომელიც 2007 წელს გამოსცა რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიამ, სადაც თითქმის ყველა საკუთარი სახელი, რომელიც მასში გვხვდება, ისლამური მოდელითაა წარმოდგენილი (ანუ აღებულია ყურანიდან), მაგ.: *იისა* = *იესო*, *მათაი-მათე*, *დააუდ* = *დავითი*, *იბრაჰაჰიმი* = *აბრაჰიმი*, *მუუსა* = *მოსე*, *იაყოფ* = *იაკობი*, *ისპ ააჟ* = *ისაკი*, *იუსუბ* = *იოსები*, *მარეემ-მარიამი*, *ბათლახა* = *ბეთლემი*, *იაჰ იაა?*.. *იაჰ უდ?*.. *ნაჰ შონ* (*სალმანის მამა*) და სხვ.

ასე მგონია, როდესაც წმინდა წიგნს გადაშლი, უკვე სახელებიდან თვალნათლივ უნდა ჩანდეს სასულიერო მიმართულება, ამიტომ მსგავსი თარგმანი ჩემთვის, მაგალითად მიუღებელია...

4. დავუბრუნდეთ ვეფხისტყაოსანს - თავად ლექსის აგებულების შესახებ: მამას იღეა **ნურდინ მუზაევისთვის** ამ თარგმანის შეთავაზება, ვფიქრობ, არ იყო შემთხვევითი, რადგან ამ პოეტის ლექსის წყობა არაა მარტივი, ლალი - პირიქით, რთულიცაა და ცოტა მძიმეც. მისი ენა დატვირთულია ძველი ჩეჩნური ლექსიკით, რომელიც უფრო მეტად მის ძველ შრეს ასახავს და ამჟამად მკითხველისთვის ხშირად გასაგებადაც რთულია. ამ თვალსაზრისით, ნ. მუზაევის ეს თარგმანი თავად ჩეჩნური ენისთვისაც - უნიკალურია;

თუმცა, ვფიქრობ, კარგი იქნებოდა კიდევ ერთი თარგმანი გაკეთებულიყო თანამედროვე ჩეჩნურზე, რამდენადაც თანამედ-

როვე ჩეჩნურის პოეზია ძალიან შეიცვალა - გახდა უფრო ლაღი და ვვიქრობ, უფრო დახვეწილიც.

5. და ბოლოს: თავად **“ვეფხისტყაოსნის“** გამოცემა **ჩეჩნურად** - მისასაღმებელია და საჭირო ფაქტია, არა მარტო ჩვენი ორი ერის - ქართველებისა და ჩეჩნების, და საერთოდ ვაინახების დაახლოების თვალსაზრისით, არამედ ეს საჭიროა თუნდაც იმიტომ, რომ ჩეჩენი ახალგაზრდები შეძლებენ გაიზიარონ ის დიდი სიბრძნე, რომელიც შოთა რუსთაველმა ჩააქსოვა თავის ამ უკვდავ ნაწარმოებში.

ამ ბოლო გამოცემის წინასიტყვაობა ასე სრულდება: იგი უძირო სიბრძნის მქონე წიგნია, ადამიანების დიდი ცოდნა დევს მასში - აჩვენებს თუ როგორი მეგობრობა, თანადგომა და სიყვარული სცოდნიათ მათ. გადაიკითხეთ ხოლმე იგი, ეცადეთ ღრმად შეისწავლოთ - ეს წიგნი, რომც ჰგავდეს ზღაპრულ მონათხრობს, იგი მაინც გასწავლის მშვიდობიან, მეგობრულ, სიყვარულითა და სიკეთით სავალ გზებს. ეს ყველაზე დიდი ფასეულობაა, რასაც თქვენ ცხოვრებაში მიიღებთ დაუმაღლებლად...

დაიბეჭდა გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge; universal505@ymail.com